

Zjišťování obranných mechanismů pomocí TAT

Tereza Soukupová, Petr Goldmann,

PL Bohnice Praha

terezasoukupova@yahoo.com, petr.goldmann@seznam.cz

Abstrakt

K významným metodám psychologické diagnostiky patří Tématicko apercipční test (TAT). V klinické praxi však dosud neexistuje jednotný přístup k interpretaci narativního materiálu získaného pomocí této metody. V posledních dvou desetiletích vznikají psychometricky zakotvené skórovací systémy, které lze efektivně aplikovat na apercipční techniky. Jedním z těchto skórovacích systémů je hodnocení obranných mechanismů podle Cramerové. Autoři přináší český překlad systému Cramerové a ilustrují jeho využití v praxi.

Klíčová slova: Tématicko apercipční test, obranné mechanismy, popření, projekce, identifikace, skórovací systém Phebe Cramerové

Úvod

Příběhy provázejí lidstvo odnepaměti. Pomocí příběhů nacházíme smysl v životě a v událostech, které zažíváme. Příběhy odrážejí subjektivní realitu vypravěče, a proto mohou být důležitým zdrojem informací o vnitřním světě člověka.

Diagnostické metody založené na vyprávění příběhů se v psychologii používají již více než půl století. V psychologické diagnostice se využívá jejich potenciálu aktivovat u vyšetřovaného člověka mechanismus projekce v nejširším slova smyslu. Základním předpokladem každé projektivní metody, včetně tématicko apercipčních technik, je tzv. projektivní hypotéza. Ta říká, že podněty z prostředí jsou jedincem vnímány a vnitřně organizovány podle jeho specifických potřeb, motivů, pocitů, apercipčních schémat a kognitivních struktur, a že z velké části je tento proces automatický a mimo vědomou kontrolu (Frank, 1948; in Teglasi, 2001).

K neznámějším metodám založeným na vyprávění příběhů patří Tématicko apercipční test (TAT). Tento test vychází z předpokladu, že vyprávění příběhu k nakreslené scéně, která zachycuje komplexní sociální situaci, odkrývá důležité aspekty osobnosti (Teglasi, 2001).

Ačkoliv od uveřejnění Tématicko apercipčního testu Murrym a Morganovou uběhlo 65 let, neexistuje dosud mezi kliniky dohoda na jednotném skórovacím a interpretačním systému, nebo jednotné normy pro klinické použití. V klinické praxi dominuje stále psychoanalytická perspektiva pohledu na Tématicko apercipční test. Postupně se však objevují i jiné přístupy k interpretaci a ke skórování příběhů, než přístup psychoanalytický (Teglasi, 2001). Snaha integrovat teoretický a

empirický pohled na tématisko apercipční techniky vedla v posledních letech ke vzniku mnoha skórovacích systémů, které jsou dobře využitelné v klinické praxi a zároveň jsou pevně zakotvené v teorii a jejich psychometrické charakteristiky jsou podloženy výzkumy. Od roku 1990 je největší pozornost ve výzkumu tématisko apercipčních technik věnována dvěma klinickým skórovacím systémům – hodnocení obranných mechanismů podle Cramerové a zjišťování objektivních vztahů podle Westena. V mnoha studiích se potvrzuje, že oba skórovací systémy přinášejí signifikantní výsledky (Jenkins, 2008). Tento příspěvek seznamuje s hodnocením obranných mechanismů dle Cramerové.

Phobe Cramerová ve svém systému vychází z psychoanalytické teorie obranných mechanismů, které kvantifikuje a psychometricky kotví. Výhoda strukturovaných skórovacích technik spočívá v jejich efektivitě, zobecnitelnosti, konzistenci a objektivitě (Jenkins, 2008). Získaný skór lze srovnat např. s normami pro danou populaci, nebo lze srovnávat různé sledované skupiny osob mezi sebou.

Koncept obranných mechanismů zavedl do psychologie Sigmund Freud. Původně se na obranné mechanismy nahlíželo jako na psychopatologické jevy. Teprve později, kromě jiných i zásluhou Anny Freudové, byly obranné mechanismy nazírány jako fenomény zdravého psychického vývoje. Obranné mechanismy fungují mimo vědomou kontrolu. Chrání člověka před pocity viny a před masivní úzkostí, zajišťují soudržnost self a sebeúctu (Cramer, 2004). Výzkumy ukazují, že některé obranné mechanismy jsou typické pro určité věkové období. Obranné mechanismy můžeme označovat jako zralé, nebo nezralé, vzhledem k dosaženému stupni vývoje člověka. Ten samý obranný mechanismus může být nezralý v dospělém věku a může značit přítomnost psychopatie, zatímco v dětském věku může být adekvátní a může být součástí zdravého fungování dětské psychiky (Cramer, 2004).

Podle Cramerové (2007) jsou obranné mechanismy typy myšlenkových operací, které dominují na určitém stupni psychického vývoje. Podobně jako podle Piageta dominují v určitém věku určité kognitivní operace. Obranné mechanismy jako myšlenkové operace se objevují na nevědomé úrovni, aby modifikovaly vědomé zkušenosti, myšlenky a emoce (Cramer, 2003). Tyto myšlenkové operace nemůžeme pozorovat přímo, ale můžeme je odvodit z verbálního projevu člověka během vyprávění příběhů. Cramerová (2007) předpokládá, že každý obranný mechanismus má svoji vlastní historii vývoje, má svůj prekursor a své vlastní načasování, kdy se během vývoje objeví.

Cramerová ve svém systému hodnotí tři obranné mechanismy – popření, projekci a identifikaci (Cramer, 2008). Tyto obranné mechanismy definuje ve shodě s Annou Freudovou. Popření jako obranný mechanismus je založeno na přehlížení nebo chybné reprezentaci myšlenek nebo zkušeností, které by mohly člověka zneklidnit, pokud by je správně vnímal. Projekce odstraňuje rušivé myšlenky nebo pocity tím, že je přisoudí někomu, nebo něčemu, jinému. Identifikace nemění realitu, ale způsobuje změnu v samotném self. Člověk se připodobňuje někomu, koho obdivuje, aby byla zachována jeho vnitřní jistota. Cramerová vybrala právě tyto tři obranné mechanismy, a tím pokryla vývojové rozpětí obran, od jednoduchých ke komplexnějším. Popření je nejjednodušší obranou, projekce je komplexnější a zralější než popření a identifikace je komplexnější a zralější než projekce. Platnost tohoto vývojového kontinua byla ověřena několika studiemi. Popření je typickým obranným mechanismem ve věku 4 – 7 let, projekce je typická pro školní věk (8 – 16 let) a identifikace je typickým obranným mechanismem adolescence (17 – 18 let) (Cramer, 2007).

V Tématisko apercipčním testu se popření projeví přehlédnutím něčeho, co existuje v realitě, ignorováním reality, chybným porozuměním realitě nebo chybným výkladem smyslu události.

Popření se může také projevit vytvořením alternativní reality, změnou podstaty věci nebo převrácením zkušenosti do jejího opaku. Projekce se projeví v Tématicko apercepčním testu tím, že vyšetřovaná osoba vidí něco, co na tabulích není. Přisuzuje vnějším podnětům přání, pocity, impulzy, záměry, motivy. I při projekci jde do jisté míry o úpravu nebo chybné vnímání reality. Při identifikaci jde o snahu osoby napodobit nějaký vzor. V Tématicko apercepčním testu přebírá vyšetřovaná osoba, nebo jí popisované postavy v příbězích, část nebo celou identitu objektu, se kterým chce splynout, který chce napodobit (Cramer, 2004).

Vnitřní konzistence skórovacího systému Cramerové byla zjišťována zvláště pro každý obranný mechanismus. Hodnoty reliability dosahují u popření 0,81 – 1,00; u projekce 0,71 – 0,90 a u identifikace 0,71 – 0,88 (Cramer, 2004).

Skórování každého obranného mechanismu se skládá ze 7 kategorií, každá z těchto kategorií odráží jiný aspekt obranného mechanismu. Viz tabulka č. 1.

Každá kategorie se skóruje tolikrát, kolikrát se vyskytuje v příběhu. Pouze pokud se vyšetřovaná osoba opakuje těmi samými slovy v jednom příběhu, tak se tato kategorie skóruje v tomto příběhu pouze jednou (Cramer, 2008).

Nezralé formy obrany označují tyto skóry: Popření 1 – 5 (D 1- D 5), Projekce 1 – 3 (P 1 – P 3), Identifikace 1 – 2 (I 1 - I 2) (Porcerelli, 2001).

Obranné mechanismy jsou důležitou dimenzí osobnosti. Zjišťování obranných mechanismů můžeme v praxi využít k hodnocení úrovně fungování osobnosti nebo ke sledování změn fungování osobnosti, např. během psychoterapie, nebo se díky kvantifikaci obranných mechanismů můžeme přesněji vyjádřit k otázce resocializace při forenzním posuzování.

Literatura:

Cramer, P., et al. (2003). Defense Mechanisms and Physiological Reactivity to Stress. *Journal of Personality*, 71, 221 – 244.

Cramer, P. (2004). *Storytelling, Narrative and the Thematic Apperception Test*. New York: The Guilford Press.

Cramer, P., et al. (2007). Longitudinal Study of Defense Mechanisms: Late Childhood to Late Adolescence. *Journal of Personality*, 75, 1 – 23.

Cramer, P. (2008). *The Defense Mechanisms Manual* [online].[2008-08-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.williams.edu/Psychology/Faculty/Cramer/cramer.html>>

Frank, L. D. (1948). *Projective Methods*. Springfield, IL: Thomas.

Jenkins, S. R. (ed.). (2008). *A Handbook of Clinical Scoring Systems for Thematic Apperceptive Techniques*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, Taylor & Francis Group.

Porcerelli, J. H., et al. (2001). Object Relations and Defense Mechanisms of a Psychopathic Serial Sexual Homicide Perpetrator: A TAT Analysis. *Journal of Personality Assessment*, 77, 87 – 104.

Teglasi, H. (2001). *Esentials of TAT and Other Storytelling Techniques Assessment*. New York: John Wiley&Sons, Inc.

Tabulka č. 1

Popření (D)

1. Vynechání, opomenutí hlavních postav nebo objektů
2. Chybná percepce
3. Inverze
4. Negace
5. Popření reality
6. Zveličování pozitiv, minimalizace negativ
7. Nepřiměřený optimismus, nepřiměřená vlídnost a/nebo laskavost

Projekce (P)

1. Atribuce agresivních, hostilných pocitů, emocí nebo záměrů postavám, nebo atribuce jiných pocitů, emocí a záměrů, které jsou neobvyklé
2. Přidávání zlověstných postav, duchů, zvířat, objektů nebo kvalit
3. Magické, autistické nebo situační myšlení
4. Hledání ochrany před vnější hrozbou
5. Vnášení tématu smrti, zranění nebo útoku
6. Vnášení tématu pronásledování, polapení nebo útěku
7. Bizarní nebo velmi neobvyklé příběhy či témata

Identifikace (I)

1. Napodobování dovedností
2. Napodobování vlastností
3. Regulace motivů či chování
4. Sebeúcta získaná přijetím druhými
5. Práce; její odkládání a z toho plynoucí uspokojení
6. Rozlišování rolí
7. Morální hodnocení

Příloha č. 1*Příklady skórování obranných mechanismů***Popření (D)**

1. Vynechání, opomenutí hlavních postav nebo objektů

„Ten kluk musí plnit úkol do školy, ale vůbec mu to nejde. Nemůže to vyřešit a má strach, že dostane špatnou známku. Také se nemůže zeptat rodičů, protože ti nemají vzdělání...“ (1)

„Tak tohle je nějaký kluk, který sedí po škole. Učitelka mu dala zbytečný úkol. On se teď cítí nevinný a ukřivděný...“ (1)

2. Chybná percepce

„Dva muži... buď homosexuálové, objímají se spolu... to nebudou kamarádi...“ (10)

„... syn kupce dřeva...v popředí je dřevovýrobce, který vytesává dřevěnou sochu... předcházelo tomu zadání toho návrhu zhotovení sochy... otec potom bude učit syna zhotovovat sochy...“ (8 BM)

3. Inverze

„To vypadá, že chlapec musí hrát na housle, ale moc se mu nechce. Ale radši bych viděla to, že přemýšlí nad tím, jak něco zní...“ (1)

4. Negace

„... paní napravo mi připadá problematická, proradná, ale nemusela by nic moc udělat... neznamena to, že kuje pikle...“ (2)

„... možná hádka, protože matka má ostrý rysy, tak si ji člověk zařadí spíš k nějaký vypjatější situaci, ostrý rysy, ale není zlá, v očích je vidět, že není zlá...“ (18 GF)

„... myslím, že tu zbraň nepoužije... ani si nemyslím, že by už byla mrtvá...“ (3 BM)

5. Popření reality

„Náká náklonnost, láska, porozumění... těžko říct... Co tomu předcházelo?Mají oči zavřeny, nevím, možná důvod, kvůli kterému lidi zavrou oči...“ (10)

„ ... mám pocit, že by ten chlapec mohl být slepý, možná ty housle ani nevidí...“ (1)

6. Zveličování pozitiv, minimalizace negativ

„... paní nakoukla do pokoje, ke své mamince, která tam leží nemocná v pokoji... má to tam hezké, kytičky, lampička, hezký pokoj, starostlivě se ptá, co potřebuje a přinese jí to...“ (5)

7. Nepřiměřený optimismus, nepřiměřená vlídnost a/nebo laskavost

„... bude z něj virtuos a nepřestane být rodičům vděčný za to, že mu zakázali fotbal...“ (1)

Projekce (P)

1. Atribuce agresivních, hostilných pocitů, emocí nebo záměrů postavám, nebo atribuce jiných pocitů, emocí a záměrů, které jsou neobvyklé

„... Cítí nenávist vůči té ženě, kterou škrtí...“ (18 GF)

„... musí ze sebe tu emoci nějak dostat...spíš bych ho tipovala na nějakou agresivní formu vybití...“ (13 MF)

2. Přidávání zlověstných postav, duchů, zvířat, objektů nebo kvalit

„... to je nejasný a strašidelný... jako alkoholik, ale je to děsivý, to nejsou ruce toho člověka... je to tajemný a strašidelný...“ (18 BM)

„... v těch prstech je zvláštní křeč...“ (18 GF)

„... vzadu je zloba, násilí, jako čert...“ (8 BM)

3. Magické, autistické nebo situační myšlení

„... Myslí si, že ho někdo ohrožuje, protože mu nevidí do obličeje...“ (18 BM)

4. Hledání ochrany před vnější hrozbou

„... probudí se a půjde si koupit nůž a pušku a ozbrojí celou svoji rodinu...“ (8 BM)

„,Ta paní něco zapomněla. Vrátila se domů, kouká, co zapomněla. Zapomněla zamknout...“ (5)

„... někdo se za toho muže schovává nebo na něm visí...“ (18 BM)

5. Vnášení tématu smrti, zranění nebo útoku

„,Pokus o vraždu, mladší žena chce udusit tu starší...“ (18 GF)

„... možná to vypadá jako krádeň orgánů...“ (8 BM)

„... loupežný přepadení... někdo si ho mohl vyhlídnout a pak ho zezadu uchopit... ten, kdo přepadává, ten má větší převahu, okrade ho, nebo mu něco udělá...“ (10 BM)

6. Vnášení tématu pronásledování, polapení nebo útěku

„... evokuje to, že to je detektiv a vyslýchá podezřelou, řekl jí něco, co mu zatajovala a ona je z toho vedle... nebo jí dělá neslušný návrhy... buď mu to ona potvrdí, nebo se naštvě, všechno to popře a uteče mu z místnosti...“ (6 GF)

7. Bizardní nebo velmi neobvyklé příběhy či témata

„To je mladá medička, která se příliš pilně věnovala studiu, má teď noční můru nebo halucinaci...v halucinaci jí profesori, co předtím byla na pitvě pro studenty, chtějí pitvat...ona je živá, tváří se pokojně...je toho na ní moc, přečetla hodně medicínských knih...je to moment zastavení, pohne se, bude kráčet...zmrazení v bodě, protře si oči...vypadá v pohodě...“ (8 BM)

Identifikace (I)

1. Napodobování dovedností

„... bude z něj dobrý skladatel, muzikant, ale bojuje s tátou, jak by si to chtěl zahrát on...“ (1)

2. Napodobování vlastností

„... on cítí lásku, ona taky...“ (6 GF)

3. Regulace motivů či chování

„... matka se synem, který asi něco řekl, co neměl, stydí se za to...“ (6 BM)

„... maminka ho silou rodičovské autority donutí, aby cvičil, chlapec se může zaseknout a udělat hysterický výstup, aby rodiče zmanipuloval, ale taky se může smířit a poslouchat rodiče...“ (1)

„... tenhle pár, co má už po svatbě, tradice je donutily, aby zachovali řád a čekali dítě až po uzavření manželství...“ (2)

4. Sebeúcta získaná přijetím druhými

„... někdo přijde, pohládí ji, potěší a nabídne jí pomocnou ruku, zachrání ji od depresí a smrti...“ (3 BM)

„... ona ho miluje jako syna a tak ho pochopí...“ (6 BM)

5. Práce; její odkládání a z toho plynoucí uspokojení

„... slečna s knihama si říká: měla bych tatínkovi pomoci s oráním, ale to bych mu pomohla krátkodobě, maminka je taky unavená, bude lépe se učit, aby jednou nemuseli dělat tuhle namáhavou práci...“ (2)

„... skončila práci, něco musela udělat, aby měla volno na čtení...“ (2)

6. Rozlišování rolí

„... tohle zas tak nechápu...role těch žen...ta opřená je žena sedláka, čeká dítě... druhá nevypadá příliš šťastně, je učená, ale možná by byla raději v roli té druhé ženy... asi se z té své role nevymaní, zůstane ve své společenské vrstvě...“ (2)

„... je to ze starší doby, role muže byla dominantnější...“ (6 GF)

„... a on je jeden z velikánů německé kultury, může to být ten Klages...“ (6 GF)

7. Morální hodnocení

„... jako žák nějaké školy, který popisuje nějakou povídku, nebo nějakou... nějaké učivo z války... učitelka mu zadá sloh nebo úkol, on se to naučil a přednesl... dostane podle toho známku, jestli se to naučil dobře nebo špatně...“ (8 BM)

„... to vypadá na manžele nebo milence, kterej znásilnil a zabil svoji ženu nebo milenku... dozvěděl se o tom druhým... buď se přizná, nebo ho chytnou a skončí za mřížemi...“ (13 MF)